

03

วีณาที่ปรากฏในศิลปกรรมโบราณในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19

The “Vina” in Ancient Southeast Asian Art before 14th Century CE

Received: 25 March, 2026 | Revised: 13 May, 2026 | Accepted: 19 May, 2026
DOI: 10.14456/drj.2026.3

ดร. ปติสร เพ็ญสุต*

Dr. Patison Benyasuta

* อาจารย์ประจำภาควิชาทฤษฎีศิลป์ คณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อีเมล : patisonben@gmail.com

Lecturer in the Department of Art Theory, Faculty of Painting, Sculpture and Graphic Arts, Silpakorn University, Email : patisonben@gmail.com

บ ท คั ด ย่ อ

เครื่องดนตรีประเภทวีณา จัดเป็นเครื่องดนตรีกลุ่มเครื่องสายที่มีถิ่นกำเนิดจากอนุทวีปอินเดีย มีหลักฐานปรากฏชัดเจนตั้งแต่ยุคพระเวท ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมร่วมกับการขับโศลกหรือบทสวดมนตร์ หรือให้ความบันเทิงในการละเล่นประกอบไปด้วยเครื่องดนตรีหลายชนิด ทั้งประเภทดีดและสี ซึ่งมีการจัดจำแนกประเภทแตกต่างกันไปตามแต่ละสำนักความคิด โดยสายพัฒนาการหลักเกิดขึ้นจากกลุ่ม 1. วีณาคล้ายฮาร์ป 2.กินรีวีณา หรือ พิณน้ำเต้า รูปแบบทั้งสองส่งอิทธิพลให้กับเครื่องดีดต่างๆ ที่ยังหลงเหลืออยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จนถึงปัจจุบัน ขณะที่กินรีวีณาในอินเดียในยุคหลังลงมาได้รับอิทธิพลจากเครื่องดนตรีต่างชาติ โดยเฉพาะดนตรีมุสลิมจากเปอร์เซียที่เข้ามามีอิทธิพลในอินเดียช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 ทำให้มีรายละเอียดโครงสร้างที่ซับซ้อนขึ้น นอกจากนี้ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ยังมีเครื่องดนตรีประเภทดีดที่มีความหลากหลายมากกว่า คือกลุ่มวีณาที่คล้ายลูท (Lute) บางครั้งพัฒนาขึ้นเองในพื้นเมือง ขณะที่บางส่วนแสดงความใกล้ชิดกับดนตรีจีนและดนตรีจากเปอร์เซีย

คำสำคัญ: วีณา, กินรีวีณา, พิณ, พิณน้ำเต้า

Abstract

The Vina is a group of stringed instruments originating from the Indian subcontinent, dating back to the Vedic period. They were used as a ritual accompaniment for the chanting of Shlokas, and as a source of secular entertainment. The term “Vina” encompasses a diverse range of instruments, including both plucked and bowed types, which are categorized differently across various schools of thought. The primary evolutionary lineage of the Vina stems from two prototypes: the harp-like Vina and the Kinnari Vina. These early forms significantly influenced the development of various chordophones throughout Southeast Asia before 14th century, and some of them persist to the present day. Conversely, the development of the gourd lute within India during later periods—specifically around the 13th century was influenced by Persian–Islamic musical traditions, leading to more complex structural refinements. Furthermore, prior to the 14th century CE, Southeast Asia exhibited a greater diversity of plucked instruments, particularly within the Lute-like instruments. These instruments emerged through both indigenous innovation and cultural synthesis, reflecting close affinities with Chinese and Persian musical influences.

Keywords: vina, Kinnari vina, harp, gourd lute

บทนำ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการที่มุ่งสำรวจและศึกษาพัฒนาการของเครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งได้รับอิทธิพลจากวีณาประเภทต่างๆ อันมีต้นกำเนิดจากเครื่องดนตรีในอนุทวีปอินเดีย เนื่องจากเครื่องดนตรีต่างๆ ทำด้วยไม้ จึงไม่มีตัวอย่างหลงเหลืออยู่ จึงจำเป็นต้องใช้หลักฐานทางอ้อมผ่านทางตัวอย่างศิลปกรรมที่หลงเหลือ ทั้งภาพสลักจากหิน ภาพจิตรกรรมฝาผนัง และประติมากรรม มีการสำรวจเก็บข้อมูลและหลักฐานจากศิลปกรรมต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงเวลาก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 เพื่อให้ได้ผลลัพธ์นำไปเปรียบเทียบกับกลุ่มเครื่องดนตรีที่หลงเหลือมาถึงยุคปัจจุบัน

ลักษณะและรูปแบบของเครื่องดนตรีประเภทวีณาในอินเดีย

หนึ่งในเครื่องดนตรีจากอินเดียที่โดดเด่น ซึ่งจะได้ส่งอิทธิพลทางวัฒนธรรมดนตรีให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็คือ “วีณา” ซึ่งในความหมายแบบวัฒนธรรมอินเดีย หมายถึงเครื่องสายประเภทต่างๆ อันอาจจัดจำแนกได้ทั้งเครื่องดีดและเครื่องสี ทั้งยังแบ่งแยกย่อยออกไปอีกหลายสิบประเภทตามแต่ละเอกสารหรือผู้ประพันธ์โบราณจะจัดจำแนก อาจเรียกในชื่อต่างๆ เช่น เวณุ (Venu) หรือมฤทงค์ (Mridangam) วีณาในวัฒนธรรมอินเดียถือเป็นเครื่องดนตรีศักดิ์สิทธิ์ที่มีหลักฐานปรากฏตั้งแต่ยุคพระเวท ในสมัย

ยชุรเวท พราหมณ์จะขับโศลกหรือมนตราต่างๆ ถวายพระเป็นเจ้า ส่วนพราหมณีผู้ภรรยาจะเล่นวีณาประกอบยัชญวัลยกะ ปราชญ์สมัยพระเวทกล่าวสรรเสริญวีณาไว้ว่า *"ผู้มีความเชี่ยวชาญในการบรรเลงวีณาและผู้มีความสามารถในทางศรุติ (โทนเสียงทั้งสี่) และเชี่ยวชาญในตาละ (tala) จะได้รับความรอดพ้นโดยไม่ต้องพยายาม"* (P. SAMBAMOORTHY 1960: 202)

ต่อมาหลังจากสมัยพระเวท วีณาปรากฏในวรรณกรรมมากมาย ทั้งในมหากาพย์รามายณะ มหาภารตะ และเรื่องกุมารสัมภาวะ ในสมัยพระเจ้าสมุทรคุปต์แห่งราชวงศ์คุปตะ พระองค์ทรงสร้างเหรียญแทนพระองค์โดยถือวีณาทรงฮาร์ปด้วย (ภาพที่ 1) เทพเจ้าหลายพระองค์ต่างเล่นเครื่องดนตรีวีณา ทั้งพระสรัสวดี เทพีแห่งปัญญาและความรอบรู้ หรือพระศิวะในปางทรงถือวีณาสั่งสอน (วีณาธร-ทักษิณามูรติ) วีณาจึงถือเป็นเครื่องดนตรีที่มีบทบาทสำคัญมากในวัฒนธรรมอินเดีย โดยเฉพาะในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา (P. SAMBAMOORTHY 1960: 203)

สำหรับในการศึกษานี้ จะเน้นไปที่การทำความเข้าใจลักษณะของวีณาในรูปแบบที่เป็นเครื่องดีดเท่านั้น มิได้รวมถึงเครื่องสี ทั้งนี้บรรดาวีณา

ในอินเดีย มีการจัดจำแนกประเภทไว้จำนวนมาก ซึ่งแตกต่างกันออกไปตามแต่ละเอกสารและความเห็นของผู้ประพันธ์ อย่างไรก็ตาม ในที่นี้จะกล่าวถึงจะเฉพาะวีณาประเภทเครื่องดีดกลุ่มที่ส่งอิทธิพลให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาจแบ่งได้ 3 ประเภทหลัก คือ

1. วีณาทรงฮาร์ป (ภาพที่ 1) เป็นเครื่องดีดแบบโบราณที่พัฒนามาจากการดีดสายคันธนู แล้วเพิ่มเติมกล่องขยายเสียงเข้าไปพบในหลายภูมิภาคในโลก เช่น เมโสโปเตเมีย กรีกและโรมัน ส่วนในอินเดีย แม้ว่าจะปรากฏวีณาทรงฮาร์ปแบบไม่มีกล่องเสียงตั้งแต่ภาพสลักที่สถูปสาญจีในพุทธศตวรรษที่ 3 ภาพสลักพุทธประวัติในศิลปะคันธาระ (Suraj B.R. (No Date) :19-23) จนถึงศิลปะคุปตะในช่วงพุทธศตวรรษที่ 9 แต่กลับไม่มีการใช้งานสืบเนื่อง จนกระทั่งปัจจุบันได้สูญหายไปจากอนุทวีปอินเดียหมดแล้ว แต่ยังคงปรากฏเครื่องดนตรีที่คล้ายคลึงกันในอิหร่านที่เรียกว่า Yash มีลักษณะคล้ายฮาร์ป (Harp) ของตะวันตก แต่ไม่มีเสากลาง สันนิษฐานว่าน่าจะแพร่กระจายจากอินเดียออกไปสู่เปอร์เซีย (P. SAMBAMOORTHY 1960: 212)

2. กินรีวีณา (Kinnari Vina) (ภาพที่ 2) มีลักษณะคล้ายพิณน้ำเต้าที่พบในประเทศไทย เชื่อกันว่าเป็นเครื่องดนตรีที่เหล่ากินนรและคนธรรพ์นิยมบรรเลง เป็นวีณาขนาดเล็กมี 1-3 สาย ใช้น้ำเต้าผ่าซีกขนาดต่างๆ เป็นกล่องขยายเสียง โดยให้น้ำเต้าสัมผัสกับหน้าอกของผู้เล่นแล้วขยับขึ้นลงเพื่อให้เกิดเสียงก้องกังวาน แต่เดิมมีน้ำเต้าเพียง 1 อัน แต่สามารถเพิ่มจำนวนและขนาดของน้ำเต้าได้ตามต้องการ กินรีวีณาแบ่งย่อยได้อีก 3 ชนิด คือ หฤหัต มัธยมะ และลฆุ ในปัจจุบัน วีณาประเภทนี้ในอินเดียยังคงรักษารูปแบบพิณน้ำเต้าดั้งเดิมที่มีเพียงสายเดียวไว้ได้ เรียกว่า เอกตันตรี หรือ Ektar เนื่องจากมีขนาดเล็กและมีเสียงเบามาก ดังนั้นจึงนิยมเล่นกันในพื้นที่ปิด เช่น ห้องในราชสำนัก หรือภายในเทวาลัย จึงกลาย

เป็นเครื่องดนตรีศักดิ์สิทธิ์ในศาสนา

กินรีวีณาได้รับการพัฒนาต่อไปจนมี 3 สาย ใช้เล่นดำเนินทำนองเพียงสองสาย อีกสายเป็นสายสำหรับเสียงกำทอน (drone) ส่วนน้ำเต้าที่ทำหน้าที่เป็นกล่องเสียงนั้น ก็มีการเพิ่มจำนวนเป็น 3 อันเพื่อให้มีเสียงที่ดังก้องกังวานขึ้น มีการเพิ่ม นม (Fret) เพื่อจะได้ให้เสียงที่ชัดเจนและง่ายต่อการเล่น ทั้งนี้กินรีวีณาในอินเดียมีพัฒนาการต่อเนื่องไปอีกหลายยุคหลายสมัย โดยได้รับอิทธิพลจากดนตรีเปอร์เซียและดนตรีมุสลิมที่เข้ามามีบทบาทมากตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 ลงไป ทำให้มีรูปลักษณ์ที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น โดยมีการขยายกล่องเสียงและตัวเครื่องดนตรีให้ใหญ่ขึ้น จนไม่สามารถนำมาถือยืนเล่นได้ ต้องนำไปวางกับพื้น เพิ่มจำนวนสายมากขึ้นให้ตรงกับอุดมคติในวรรณคดีโบราณที่กล่าวถึง วีณาร้อยสาย หรือ สตตันตรีวีณา เพิ่มสาย Drone หรือสายกำทอนเข้าไปให้มีเสียงก้อง และใส่นมเข้าไปเพื่อให้สามารถกำหนดเสียงได้แม่นยำ ซึ่งมีทั้งนมที่เลื่อนไปมาได้ และนมที่ติดยึดกับคอวีณาหรือสะพานนิ้ว วีณาประเภทนี้เริ่มพัฒนามากในอินเดียใต้ในสมัยพระเจ้ารฆุนาถแห่งตันชอร์ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 จึงเรียกว่า รฆุนาถวีณา ต่อมากลายเป็นวีณาแบบตันชอร์และสรัสวดีวีณา ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของซีต้าร์ (Citar) เครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีดยอดนิยมในอินเดียในที่สุด (P. SAMBAMOORTHY 1960: 40)

3. วีณาคล้ายลูท (Lute) (ภาพที่ 3) เป็นวีณาอีกประเภทหนึ่งที่ยังไม่อาจจัดจำแนกที่มาได้ชัดเจน มีกล่องเสียงทำด้วยไม้ ขึงหน้ากล่องเสียงด้วยหนังสัตว์หรือแผ่นไม้ หรือใช้กล่องเสียงที่ทำจากกล่องไม้ มีนม (Fret) และมีคอยาว วีณาประเภทนี้มีต้นกำเนิดในวัฒนธรรมเปอร์เซีย (Roger Blench 2011 : 27) ก่อนส่งอิทธิพลให้อินเดียในศิลปะคันธาระ ศิลปะคุปตะ รวมทั้งจีนในช่วงราชวงศ์ถัง (พุทธศตวรรษที่ 12 – 16) ซึ่งตรงกับสมัยทวารวดีในประเทศไทย ผู้เขียนตั้งสมมติฐานว่า วีณาประเภทนี้

ใช้รูปแบบกล่องเสียงที่ไม่ใช่น้ำเต้า แต่ทำจากไม้ขึงด้วยหนังหรือแผ่นไม้ และแตกต่างไปจากกลุ่มวีณาในอินเดียก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 จึงมีความเป็นไปได้ว่า วีณาเหล่านี้รับอิทธิพลจากดินแดนอื่นๆ นอกเหนือจากอินเดีย แต่กลับใช้ชื่อเรียกเป็นภาษาสันสกฤตคล้ายกับคำเรียกวีณาประเภทหนึ่งของอินเดียคือ กัจฉปี หรือ กัจฉปะ ซึ่งแปลว่าเต่า ตามลักษณะของเครื่องดนตรี อย่างไรก็ตาม เครื่องดนตรีประเภทกระจับปี่ หรือจาเปีย ซึ่งมาจากคำว่ากัจฉปี ก็ไม่เคยปรากฏในงานศิลปกรรมก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 เลย สันนิษฐานว่าวีณาทรงคล้ายลูทดั้งเดิมเหล่านี้อาจพัฒนาให้มีขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อให้มีเสียงดังขึ้นจนกลายเป็นบรรพบุรุษสายหนึ่งของเครื่องดนตรีกลุ่มกระจับปี่ก็เป็นได้

เครื่องดนตรีประเภทวีณาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19

ดนตรีอินเดียเริ่มเข้ามามีบทบาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในฐานะของเครื่องประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ในการบวงสรวงเทพเจ้าต่างๆ ทั้งในพุทธศาสนาและพราหมณ์ โดยเฉพาะวีณาทั้ง 3 ประเภทที่ได้รับมาจากวัฒนธรรมอินเดียและเปอร์เซีย ทั้งในภาคพื้นทวีปและรัฐเล็กรัฐน้อยในหมู่เกาะ ก่อนจะพัฒนาต่อเนื่องหรือสูญหายไปบ้าง อย่างไรก็ตาม คำว่าวีณายังคงติดค้างอยู่ในภาษาดั้งเดิมของประเทศเหล่านี้ เช่น ในไทย เขมร ลาว พม่า กลายเป็นคำว่า พิณ ซึ่งใช้เรียกเฉพาะเครื่องสายประเภทเครื่องดีดเท่านั้น ซึ่งต่างจากอินเดียที่ใช้เรียกเครื่องสีด้วย ซึ่งต่อไปนี้จะกล่าวถึงวีณาทั้ง 3 ประเภทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

1. วีณาทรงฮาร์ป (Harp – like Vina)

- อาณาจักรชวา

สถูปบุโรพุทโธ ศิลปะชวาภาคกลาง ที่สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษ

ที่ 13 - 14 พบภาพสลักเครื่องดนตรีในราชสำนักจำนวนมาก หนึ่งในนั้นคือวีณาทรงฮาร์ป มีลักษณะเป็นคันโค้งคล้ายเรือและขึงสายให้แน่น ไม่ทราบแน่ชัดว่ามีการขึ้นสายด้วยลูกบิดหรือการผูกปม จากภาพสลักจะเห็นว่ามีสายจำนวน 11 สาย (ซึ่งอาจไม่ตรงตามความเป็นจริง) บรรเลงโดยนักดนตรีที่เป็นสตรี (ภาพที่ 4) วีณาลักษณะนี้สูญหายไปจากวัฒนธรรมชวาในปัจจุบันแล้ว และยังไม่ทราบชื่อที่แท้จริงในภาษาชวา

- อาณาจักรจามปา

ในศิลปะจามปามีการแกะสลักวีณารูปคล้ายฮาร์ปบ้าง จากภาพพระศิวะ 16 กรทรงร่ายรำที่ค้นพบจากหมู่บ้านฟงเล เมืองดานัง ปัจจุบันอยู่จากพิพิธภัณฑ์ EFEO เมืองดานัง กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 15

- อาณาจักรพม่าสมัยเมืองพุกาม

วีณาทรงฮาร์ปเป็นเครื่องดนตรีที่พม่าใช้งานอย่างต่อเนื่องยาวนานและพัฒนาจนมีเอกลักษณ์ของตนเอง โดยในปัจจุบันเรียกว่า ซองเกาะ (စောင်းကြာက်) มีขนาดและจำนวนสายที่หลากหลาย เป็นเครื่องดนตรีที่ให้เสียงเบาใช้เล่นในราชสำนัก โดยขึ้นสายจากการผูกปมไม่ได้ใช้ลูกบิด (ซึ่งพัฒนาขึ้นภายหลัง) แม้ว่าจากการสำรวจเบื้องต้นจะไม่ปรากฏภาพเครื่องดนตรีประเภทนี้ในจิตรกรรมจากเมืองพุกาม แต่ปรากฏวีณาประเภทนี้ในภาพจิตรกรรมพม่าสมัยหลังพุทธศตวรรษที่ 19 เช่นจิตรกรรมจากถ้ำโพวินต่อง ซึ่งแสดงลักษณะของเครื่องดนตรีที่แตกต่างออกไปเล็กน้อยจากปัจจุบัน

- อาณาจักรเขมรโบราณ

ในจารึกเขมรโบราณนั้น มีการกล่าวถึงทั้ง วีณา และกินรีวีณามาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 14 – 15 แล้ว ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่ามีการจำแนกประเภทของวีณาอย่างน้อย 2 ลักษณะ คือ วีณาที่คล้ายฮาร์ป และกินรีวีณาที่คล้ายพิณน้ำเต้า เช่น ในจารึก K.669 ซึ่งกล่าวถึงการอุทิศวีณาทำจาก

งาช้าง 21 คัน และกินรา 11 คัน (Saveros Po 1997: 236) ในภาพสลักจำนวนมากช่วงสมัยนครวัด – บายน ปรากฏการใช้วีณารูปฮาร์ปจำนวนมากปรากฏทั้งในปราสาทบายน (ภาพที่ 5) ปราสาทบันทายฉมาร์ (ภาพที่ 6) และกลุ่มโบราณสถานในปราสาทวัดภู แขวงจำปาสัก ประเทศลาว (ภาพที่ 7) วีณาประเภทนี้สูญหายไปจากวัฒนธรรมเขมรในปัจจุบันแล้ว คาดว่าตั้งแต่ในช่วงยุคกลางของเขมรหลังพุทธศตวรรษที่ 19 ลงมา อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเขมรจะไม่มีการใช้งานวีณาหรือพิณแล้ว แต่ยังเก็บรักษาคำว่าพิณเอาไว้ในภาษาดั้งเดิม เช่น พิณเพียท (พิณพาทย์) ทั้งนี้มีการค้นพบเครื่องดนตรีพื้นบ้านของเผ่าในตำบลตุมปวน จังหวัดรัตนคีรีที่มีลักษณะคล้ายฮาร์ป แต่ไม่ทราบแน่ชัดว่าเป็นเครื่องดนตรีที่ประดิษฐ์ขึ้นเองในกลุ่มชาติพันธุ์ หรือสืบทอดมาจากเครื่องดนตรีโบราณในสมัยยุคเมืองพระนคร (MARTIN KNUST 2010: 45) ในปัจจุบัน วีณาทรงคล้ายฮาร์ปกำลังได้รับการฟื้นฟูประดิษฐ์กลับมาเล่นอีกครั้งโดยเลียนแบบจากภาพสลักในนครวัด (ภาพที่ 8)

- ดินแดนไทย

ในดินแดนไทยแทบไม่เคยปรากฏหลักฐานศิลปกรรมที่แสดงภาพวีณาทรงฮาร์ปในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 เลย แต่จากความใกล้ชิดสัมพันธ์กับวัฒนธรรมเขมรโบราณ ซึ่งมีการใช้วีณาประเภทนี้อย่างแพร่หลายในสมัยนครวัดจนถึงสมัยบายน ช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 – 18 อาจชวนให้ตั้งข้อสังเกตได้ว่า ในอดีตอาจจะเคยมีวีณาประเภทนี้ใช้งานอยู่บ้างในช่วงสมัยอยุธยาตอนต้นหรือในศิลปะล้านนาช่วงราชวงศ์มังรายจากหลักฐานจิตรกรรมภาพพระบฏในกรุเจดีย์วัดดอกเงินจากอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ พบภาพพระปัญจสิงขร กำลังดีดเครื่องดนตรีทรงฮาร์ปจำนวน 7 สาย กำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 21 (ศิลป์ พีระศรี 2508: 35) อย่างไรก็ดี เครื่องดนตรีล้านนาในภาพนี้อาจได้รับอิทธิพลจาก “ซองเกาะ” ในวัฒนธรรมพม่าก็เป็นได้

ส่วนในวัฒนธรรมอยุธยา จากหลักฐานภาพปูนปั้นภายในวิหารพระทรงม้า วัดพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช แสดงภาพเทวดาตามเสด็จขบวนมหาภิเนษกรมณ์ (ภาพที่ 9) ซึ่งกำหนดอายุได้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 (ประภัสสร์ ชูวิเชียร 2547: 80) กำลังถือเครื่องดนตรีในลักษณะคล้ายฮาร์ปขนาดเล็ก มีคันเป็นรูปหัวราชสีห์ หากรูปนี้มิใช่การพรรณนาโวหารเชิงวรรณกรรม ก็อาจเป็นไปได้ในว่า ราชสำนักอยุธยาอาจใช้เครื่องประเภทนี้มาจนถึงช่วงอยุธยาตอนกลางก็เป็นได้

2. กินรีวีณา

-อาณาจักรชวา

กินรีวีณาเป็นเครื่องดนตรีที่พบทั่วไปในศิลปกรรมชวา เนื่องจากเป็นรูปแบบที่ปรากฏเสมอในศิลปะปาละ ซึ่งส่งอิทธิพลอย่างรุนแรงต่อศิลปะชวาภาคกลาง และมักรักษารายละเอียดต่างๆ ไว้ได้ใกล้เคียงกับศิลปะอินเดีย ไม่ว่าจะเป็นรูปลักษณ์ของเครื่องดนตรีที่ประกอบด้วยกะลาหรือน้ำเต้า ผู้เล่นที่เป็นกินรี (นกที่มีศีรษะและท่อนกายครึ่งบนเป็นคน) (ภาพที่ 10) บางครั้งก็บรรเลงโดยเหล่านางฟ้า อย่างไรก็ตาม เครื่องดนตรีประเภทนี้สูญหายไปจากวัฒนธรรมชวาในปัจจุบันแล้ว

-อาณาจักรจามปา

ในศิลปะจามปาที่กระจายตัวในประเทศเวียดนามภาคกลางนั้น การใช้วีณาที่ประกอบจากน้ำเต้ามีกระจายตัวอยู่ทั่วไปตามภาพแกะสลัก เช่นภาพนางรำจากจ่าเกียว (Tra-Kieu) กำหนดอายุพุทธศตวรรษที่ 15 (ภาพที่ 11) แต่ก็มีลักษณะเฉพาะตัวเช่นกัน ดังเช่นภาพพระศิวะในปางนาฏราชาหรือทรงฟ้อนรำนั้น มักจะเล่นกินรีวีณาด้วยพระองค์เอง บางครั้งประทับร่ายรำเหนือหลังโคนนทิ (ภาพที่ 12) ซึ่งแตกต่างไปจากศิลปะอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มักจะไม่ทรงเครื่องดนตรีใดๆ แต่ใกล้เคียงกับ

พระศิวะในปางวีณาธรมูรติในศิลปะอินเดีย แต่ในอินเดียนั้นมักไม่ทรงเต้นรำ

- อาณาจักรพม่าสมัยเมืองพุกาม

อาณาจักรพุกามในประเทศพม่า แม้ว่าจะนับถือศาสนาพุทธเถรวาทเป็นหลัก แต่รูปแบบศิลปกรรมกลับผูกพันกับศิลปะอินเดียแบบปาละซึ่งนับถือพุทธมหายานอย่างลึกซึ้ง รวมทั้งลวดลายประดับภาพกินรีเล่นกินรีวีณา (ภาพที่ 13) ซึ่งมักปรากฏอยู่ทั่วไปตามส่วนปลายของซุ้มประดับกรอบประตู - หน้าบัน หรือซุ้มพระพุทธรูป ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมแบบปาละเอาไว้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม กินรีวีณาน่าจะไม่ได้รับความนิยมในพม่า เพราะไม่มีการใช้งานตกทอดลงมาจนถึงสมัยหลังเลย กลับไปพัฒนาเครื่องดีดประเภทอื่นๆ แทน เช่น พิณรูปฮาร์ปหรือซองเกาะ และเครื่องดีดที่วางลงเล่นระนาบกันพื้น ที่พัฒนาเป็นจะเข้ในภายหลัง

- อาณาจักรเขมรโบราณ

กินรีวีณาเป็นวีณาที่ปรากฏบ่อยครั้งในวัฒนธรรมเขมร โดยปรากฏชื่อ “กินรา” ในฐานะวีณาประเภทหนึ่งควบคู่ไปกับเครื่องดนตรีประเภทอื่นๆ มาตั้งแต่จารึกในพุทธศตวรรษที่ 14 - 15 นอกจากนั้นยังปรากฏการทำวีณาด้วยงาช้าง และในจารึก K.315 ยังปรากฏชื่อเครื่องดนตรีที่มีสามสายที่เรียกว่า “ตรีสารี” เล่นโดยนักดนตรีสตรี ซึ่งอาจจะเป็นวีณาประเภทใดประเภทหนึ่งอีกด้วย (Saveros Po 1997: 238)

สำหรับในงานศิลปกรรมปรากฏบ่อยครั้งในภาพสลักจากปราสาทนครวัด (ภาพที่ 14) บางครั้งแสดงรายละเอียดให้เห็นว่ามีสายตั้งแต่ 1 - 3 สาย เป็นเครื่องดนตรีที่พบปะปนไปกับขบวนแห่ทางศาสนาต่างๆ ทั่วไป ซึ่งน่าสังเกตว่า แม้เครื่องดนตรีที่ใช้กล่องเสียงทำจากน้ำเต้าจะมีเสียงที่เบา แต่กลับนำมาใช้บรรเลงกลางแจ้งในขบวนแห่ร่วมกับเครื่องประโคมอื่นๆ ที่มีเสียงดัง ดังที่ปราสาทนครวัดมีทั้งภาพที่แกะสลักขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 17

และบางภาพในระเบียงคดด้านทิศเหนือที่แกะสลักขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 21 ปัจจุบันในประเทศกัมพูชาก็ยังคงรักษาวีณาประเภทนี้ไว้ โดยใช้น้ำเต้าขนาดใหญ่เป็นกล่องเสียง เรียกว่า “ขะแซเฎียว” หรือ “กระแสเดียว” แปลว่ามีสายเดียว ซึ่งคล้ายคลึงกับพิณน้ำเต้าในไทย เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในวงอารักษ์ และในงานวิวาห์โบราณ (ยน เคียน 2553: 80)

- ดินแดนไทย

ในดินแดนไทย พบการใช้พิณน้ำเต้าหรือกินรีวีณามาตั้งแต่สมัยทวารวดี เช่นตัวอย่างจากภาพปูนปั้นจากเจดีย์จุลประโทน นครปฐม (ภาพที่ 15) เป็นมีภาพกินรีกำลังดีดกินรีวีณา แสดงการดีดในลักษณะที่คล้ายคลึงกับในปัจจุบันอีกด้วย

กินรีวีณาเป็นเครื่องดนตรีที่คงอยู่ในวัฒนธรรมต่างๆ ในดินแดนไทยเรื่อยมา แม้จนหลังพุทธศตวรรษที่ 19 ก็ยังปรากฏเสมอๆ ทั้งในวัฒนธรรมล้านนาที่เรียกกันว่า *พิณเปี๊ยะ* ที่ใช้กล่องขยายเสียงทำจากกะลามะพร้าว ส่วนในภาคกลาง วัฒนธรรมอยุธยาอาจเรียกว่า *เพี้ย* ดังปรากฏในโคลงกำสรวลสมุทร (สุจิตต์ วงษ์เทศ 2549:60) หรือในภายหลังเรียกว่า *“พิณน้ำเต้า”* หรือ *“น้ำเต้า”* เฉยๆ ดังปรากฏในเพลงไทยเดิมชื่อ “พราหมณ์ดีดน้ำเต้า” โดยยังรักษารูปแบบกล่องขยายที่ทำจากน้ำเต้าขนาดใหญ่ผ่าซีกไว้ อย่างไรก็ตาม พิณน้ำเต้าที่นิยมเล่นในยุคหลังนี้ มักเป็นเครื่องดนตรีที่เล่นโดยผู้ชาย เพราะต้องถอดเสื้อเล่น ใช้กล่องเสียงขนาบกับหน้าอก โดยขยับเข้าออกให้เกิดเสียงดัง ไม่นิยมเล่นโดยสตรีเหมือนในสมัยทวารวดีอีกต่อไป

3. วีณาคล้ายลูท (Lute)

- อาณาจักรชวา

ในอาณาจักรชวาภาคกลาง พบวีณาคล้ายลูทที่มีลักษณะรูปแบบหลากหลายกระจายตัวในศิลปกรรมภาพสลักหินในมหาสถูปบุโรพุทโธ

ซึ่งจากกำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 14 วีณาในรูปแบบนี้มีจำนวนสายที่แตกต่างกัน 2 – 5 สาย มีทั้งแบบที่คอยาวและคอสั้น กล่องเสียงรูปหยดน้ำ หรือกล่องเสียงรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า วีณาแบบกล่องเสียงรูปหยดน้ำมีการบรรเลงโดยตั้งคอขึ้น (ภาพที่ 16) คล้ายการบรรเลงผีผาของจีน จนอาจตั้งข้อสงสัยได้ว่า วีณาประเภทนี้ชวารับอิทธิพลผ่านทางจีนหรือเปอร์เซีย

ในภาพสลักจากบุโรพุทโธยังปรากฏวีณาอีกประเภทที่คล้ายคลึงกัน แต่มีกล่องเสียงยาว เครื่องดีดประเภทนี้ดูเหมือนจะเป็นรูปแบบพื้นเมืองของเครื่องดีดชวาที่พัฒนาต่อเนื่องมาจากวีณารูปคล้ายลูท มีขนาดกล่องเสียงที่ยาวและใหญ่ขึ้นเพื่อให้เสียงที่ดังกังวานหรือแตกต่างออกไป เวลาบรรเลงมีทั้งรูปแบบการวางคอพิณให้ขนานไปกับพื้นแตกต่างไปจากวีณารูปคล้ายลูทประเภทแรก (ภาพที่ 17) หรือบรรเลงโดยอุ้มเฉียงขึ้นคล้ายวีณารูปหยดน้ำแบบแรก ในกาลิมันตันยังปรากฏเครื่องดนตรีที่คล้ายคลึงกับภาพสลักจากบุโรพุทโธหลงเหลืออยู่ เรียกว่า ซาเป (Sape) เป็นเครื่องดนตรีของชาวดายักที่ใช้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะพิธีกรรมขอบคุณเทพเจ้าหลังการเก็บเกี่ยว (Nicholas Ferdeta Lakusa 2025: 235)

- อาณาจักรจามปา

วีณาคล้ายลูทในอาณาจักรจามปามีลักษณะพิเศษ คือมีกล่องเสียงยาว มี 3 สาย บรรเลงโดยที่คอจะขนานไปกับพื้น เครื่องดีดชนิดนี้พบในภาพสลักฐานประติมากรรมฐานพระพุทธรูปจากปราสาทดงเดือง ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 โดยนักบวชฤๅษีเป็นผู้เล่น (ภาพที่ 18) น่าสังเกตว่าเครื่องดีดประเภทนี้คล้ายคลึงกับเครื่องดีดในวัฒนธรรมชวา ซึ่งแสดงความเป็นพื้นเมืองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากกว่าอิทธิพลจากอินเดียหรือจีน

- อาณาจักรพม่าสมัยเมืองพุกาม

ยังไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีวีณารูปคล้ายลูทหลงเหลืออยู่ในศิลปกรรมโบราณในวัฒนธรรมพม่า แต่มีเครื่องดนตรีที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน หากแต่วางบรรเลงกับพื้น ซึ่งจะพัฒนาไปเป็นต้นเค้าของเครื่องดนตรีจำพวกจะเข้

-อาณาจักรเขมรโบราณ

ยังไม่ปรากฏว่ามีวีณารูปคล้ายลูทหลงเหลืออยู่ในศิลปกรรมโบราณในวัฒนธรรมเขมร

- ดินแดนไทย

วีณาที่คล้ายลูทในดินแดนไทยปรากฏหลักฐานเพียงชิ้นเดียว คือ ปูนปั้นศิลปะทวารวดีจากเมืองโบราณคูบัว ราชบุรี (ภาพที่ 19) เป็นภาพนักขับร้อง 5 คน คนหนึ่งถือกินรีวีณาหรือพิณน้ำเต้าในแนวนอน เป็นเครื่องดีดที่มีลูกบิด 5 สาย และมีการใช้นมเพื่อกำกับแนวเสียง ซึ่งวีณาในลักษณะนี้ใกล้เคียงกับรูปแบบพิณหยดน้ำจากเปอร์เซียมากหรือจีนมาก โดยเฉพาะเครื่องดีดในยุคราชวงศ์ถัง จนชวนให้เกิดคำถามว่า ทวารวดีรับอิทธิพลเครื่องดนตรีรูปแบบนี้จากชาวเปอร์เซียผ่านทางการติดต่อกับอินเดีย หรือรับผ่านทางการติดต่อกับดินแดนในประเทศจีน

สรุป

เครื่องดนตรีประเภทวีณาจากอินเดียเข้ามามีอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 จากการใช้เป็นเครื่องดนตรีประกอบพิธีกรรมและเพื่อความบันเทิงจำนวน 2 ประเภท ได้แก่ วีณารูปคล้ายฮาร์ป และกินรีวีณา ซึ่งในแต่ละดินแดนมีการเก็บรักษาใช้งานและพัฒนาต่อเนื่องแตกต่างกันไป บางประเภทสูญหายไม่มีการใช้งานอีก วีณาบางประเภทยังรักษารูปแบบดั้งเดิมเอาไว้ได้ ขณะที่วีณาในอินเดียมีพัฒนาการซับซ้อนต่อเนื่องยาวนานจนแทบไม่หลงเหลือเค้าโครงเดิม

นอกจากนี้ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ยังมีวีณาอีกประเภทที่มีรูปลักษณะกล่องเสียงคล้ายรูปคล้ายลูท พิณประเภทนี้อาจได้รับอิทธิพลจากเปอร์เซียหรือจีน ซึ่งอาจจะผ่านทางเส้นทางการค้ากับอินเดียโดยอ้อมหรือไม่นั้น อาจต้องศึกษาเพิ่มเติมต่อไปในอนาคต

ภาพที่ 1 เหรียญของพระเจ้าสมุทรคุปต์ ทรงเล่นวีณาทรงฮาร์ป พุทธศตวรรษที่ 9
(ที่มา : https://en.wikipedia.org/wiki/Ancient_veena#/media/File:Samudragupta_Circa_335-380_CE_Lyrist_type.jpg)

ภาพที่ 2 กินรีวีณา
(ที่มา : https://mimo-international.com/MIMO/doc/IFD/MINIM_UK_21187/kinnari-vina)

ภาพที่ 3 กินรีเล่นวีณาทรงลูท จิตรกรรมถ้ำอชันตาหมายเลข 1
(ที่มา : วิทวัฒน์ เพ็ญสวัสดิ์)

ภาพที่ 4 พิณทรงฮาร์ปและพิณทรงลูทขึ้นบรรเลง
ฉากราชสำนักกรุงกบิลพัสดุ์ จากบุโรพุทโธ อินโดนีเซีย
(ที่มา : ปติสร เพ็ญสุต)

ภาพที่ 5 รูปสลักพิณน้ำเต้าและพิณรูปฮาร์ปจากปราสาทบายน กัมพูชา
(ที่มา : ปติสร เพ็ญสุต)

ภาพที่ 6 ฤษีวาลมิกิดีดพิณเล่าเรื่องรามายณะ ปราสาทบันทายฉมาร์ กัมพูชา
(ที่มา : รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล)

ภาพที่ 7 นักดนตรีเล่นพิณรูปฮาร์ป ศิลปะเขมรโบราณ
จากวัดภู ประเทศลาว พุทธศตวรรษที่ 18
(ที่มา : ปติสร เพ็ญสุต)

ภาพที่ 8 พิณทรงฮาร์ปที่จำลองขึ้นใหม่จากภาพสลักในศิลปะเขมร
(ที่มา : https://angkordatabase.asia/links/sounds-of-angkor-2)

ภาพที่ 9 พิณจากวิหารพระทรงม้า วัดพระบรมธาตุฯ นครศรีธรรมราช
(ที่มา : ปติสร เพ็ญสุต)

ภาพที่ 10 กินรีเล่นพิณน้ำเต้าหรือกินรีวีณาจากบุโรพุทโธ
(ที่มา : ปติสร เพ็ญสุต)

ภาพที่ 11 นางรำพร้อมผู้เล่นพิณน้ำเต้าในศิลปะจาม
พิพิธภัณฑ์เมืองดานัง เวียดนาม พุทธศตวรรษที่ 14-15
(ที่มา : ปติสร เพ็ญสุต)

ภาพที่ 12 พระศิวนาฏราชในศิลปะจามปา พิพิธภัณฑ์เมืองดานัง เวียดนาม
(ที่มา : ปติสร เพ็ญสุต)

ภาพที่ 13 กินรีดีดพิณ จากกลุ่มวัดในหมู่บ้านมยิงกบา
ศิลปะพุกาม พุทธศตวรรษที่ 17
(ที่มา : ปติสร เพ็ญสุต)

ภาพที่ 14 พิณน้ำเต้าจากปราสาทนครวัด
ภาพสลักจากระเบียงคดด้านทิศเหนือ พุทธศตวรรษที่ 21
(ที่มา : ปติสร เพ็ญสุต)

ภาพที่ 15 กินรีดีดพิณน้ำเต้า จากเจดีย์จุลประโทน นครปฐม
(ที่มา : ปติสร เพ็ญสุต)

ภาพที่ 16 พิณคล้ายลูทที่ตั้งคอขึ้นบรรเลง จากบุโรพุทโธ อินโดนีเซีย
(ที่มา : ปติสร เพ็ญสุต)

ภาพที่ 17 ภาพสลักพิณคล้ายลูทจากบุโรพุทโธ
(ที่มา : Nicholas Ferdeta Lakusa, Niken Wirasanti and Gea Oswah Fatah Parikesit, Symbolism of Lute Instruments in Borobudur's Karmawibhangga Reliefs: A Semiotic Analysis, Asian Research Journal of Arts & Social Sciences, Volume 23, Issue 6, 2025, 233.)

ภาพที่ 18 นักบวชเล่นพิณจากปราสาทดงเดือง ศิลปะจามปา
พิพิธภัณฑ์เมืองดานัง เวียดนาม พุทธศตวรรษที่ 13

ภาพที่ 19 ปูนปั้นนักดนตรีศิลปะทวารวดี จากคูบัว ราชบุรี
(ที่มา :https://www.finearts.go.th)

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ประภัสสร์ ชูวิเชียร, 2547. “พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชกับการวิเคราะห์ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ยน เคียน, 2553. พิมพ์ครั้งที่ 1. **เครื่องดนตรีกัมพูชาโบราณ**. (แปลโดย สกลสุภา ทองน้อย). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

ศิลป์ พีระศรี, 2508. *พระบฏในกรุพระเจดีย์วัดดอกเงิน*, **สมบัติศิลปะจากบริเวณเชื่อนภูมิพล ของกรมศิลปากร**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, พิมพ์เป็นที่ระลึกในการฌาปนกิจศพ นายนกยูง พงษ์สามารถ ณ เมรุวัดธาตุทอง วันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ.2508.

สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549. พิมพ์ครั้งที่ 1. **กำสรวลสมุทรหรือกำสรวลศรีปราชญ์ เป็นพระราชนิพนธ์ยุคต้นกรุงศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม.

ภาษาอังกฤษ

MARTIN KNUST, 2010. “URGED TO INTERDISCIPLINARY APPROACHES: THE ICONOGRAPHY OF MUSIC ON THE RELIEFS OF ANGKOR WAT,” **Music in Art** XXXV (1-2).

Nicholas Ferdeta Lakusa, Niken Wirasanti and Gea Oswah Fatah Parikesit, 2025. “Symbolism of Lute Instruments in Borobudur’s Karmawibhangga Reliefs: A Semiotic Analysis,”

Asian Research Journal of Arts & Social Sciences, Volume 23, Issue 6.

P. SAMBAMOORTHY, 1960. **HISTORY OF INDIAN MUSIC.** Madras: The Indian music public house.

Saveros Po, 1997. "Music and Dance in Ancient Cambodia as Evidenced by Old Khmer Epigraph," **East and West** 47 (1/4) Published By: ISMEO (International Association for Mediterranean and Oriental Studies).

ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

Roger Blench, 2011 **A guide to the musical instruments of NE India:classification, distribution, history and vernacular names**, Retrived 2 January 2026. from https://atabuarasa.wordpress.com/wp-content/uploads/2016/02/a-guide-to-the-musical-instruments-of-the_neindia.pdf#:~:text=A%20guide%20to%20the%20musical,COMMENT%20%2DNOT%20FOR%20CITATION%20WITHOUT

Suraj B R, (No date). "Pictorial Organology of India: From 2500 B.C.E to 12th Century A.D.," Retrived 2 January 2026. from https://www.academia.edu/87983763/Pictorial_Organology_of_India_From_2500_B_C_E_to_12th_Century_A_D_19_-23.